

स्थानीय राजपत्र

ज्वालामूखी गाउँपालिका, धादिङद्वारा प्रकाशित		
खण्ड ६	संख्या १३	मिति: २०७९/०७/२७
भाग - २ ज्वालामूखी गाउँपालिका स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ दफा १०२ को उपदफा (२) बमोजिमको ज्वालामूखी गाउँ कार्यपालिकाले बनाएको तल लेखिए बमोजिमको कार्यविधि सर्वसाधारणको जानकारीको लागि प्रकाशन गरीएको छ ।		
सम्बत् २०७८ सालको कार्यविधि संख्या १३		

ज्वालामूखी गाउँपालिकाको भू-उपयोग कार्यविधि, २०७९

प्रस्तावना:

ज्वालामूखी गाउँपालिका क्षेत्रभित्रको भूमिको वर्गीकरण, समुचित उपयोग र प्रभावकारी व्यवस्थापनको माध्यमबाट अधिकतम र दिगो लाभ हासिल गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकोले, भू-उपयोग ऐन, २०७६ को दफा ३३ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी गाउँकार्यपालिकाले यो कार्यविधि बनाई लागू गरेको छ ।

परिच्छेद- १

प्रारम्भिक

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:

(१) यस कार्यविधिको नाम ज्वालामूखी गाउँपालिकाको भू-उपयोग कार्यविधि, २०७९ रहेको छ।

(२) यो कार्यविधि तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ।

२. परिभाषा: विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस कार्यविधिमा,

क. “ऐन” भन्नाले भू-उपयोग ऐन, २०७६ सम्भन्नु पर्छ।

ख. “नियमावली भन्नाले भू-उपयोग नियमावली, २०७९ सम्भन्नु पर्छ।

ग. “कार्यविधि” भन्नाले ज्वालामूखी गाउँपालिकाको भू-उपयोग कार्यविधि, २०७९ सम्भन्नु पर्छ।

घ. गाउँपालिका भन्नाले ज्वालामूखी गाउँपालिकालाई सम्भन्नु पर्छ।

ङ. “कार्यपालिका” भन्नाले ज्वालामूखी गाउँपालिकाको गाउँ कार्यपालिकालाई सम्भन्नु पर्छ।

च. “प्रमुख” भन्नाले ज्वालामूखी गाउँपालिकाको प्रमुखलाई सम्भन्नु पर्छ।

छ. “उपप्रमुख” भन्नाले ज्वालामूखी गाउँपालिकाको उपप्रमुखलाई सम्भन्नु पर्छ।

ज. “प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत” भन्नाले ज्वालामूखी गाउँपालिकाको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतको रूपमा कामकाज गर्न तोकिएको अधिकृतलाई सम्भन्नु पर्छ।

झ. “स्थानीय भू-उपयोग परिषद” भन्नाले ज्वालामूखी गाउँपालिकाको स्थानीय भू-उपयोग परिषद सम्भन्नु पर्छ।

ञ. “आवासीय क्षेत्र” भन्नाले मानवीय वासस्थानको लागि प्रयोग भएका घर रहेको जग्गा तथा घरसँग जोडिएको वा नजोडिएको गोठ, भकारी,

ग्यारेज, तवेला, इनार, फलफुल बगैँचा, करेसाबारी, आँगन वा त्यस्तै अरु कुनै काममा प्रयोग गरिएको जग्गा सम्भन्नु पर्छ र सो शब्दले बसोबासको लागि प्रचलित कानून बमोजिम तोकिएको कुनै क्षेत्रलाई समेत जनाउँछ ।

- ट. “औद्योगिक क्षेत्र” भन्नाले कुनै पनि कार्यस्थल वा वस्तु उत्पादन गर्ने उद्योग तथा सो संचालन गर्ने प्रयोजनको लागि निर्माण गरिएका भवन, घर वा टहराले चर्चेको जग्गा लगायत सो प्रयोजनको लागि छुट्याइएका जग्गा सम्भन्नु पर्छ र सो शब्दले कुनै निश्चित भौ गोलिक क्षेत्रमा उद्योग प्रवर्द्धन गर्ने उद्देश्यले प्रचलित कानून बमोजिम तोकिएको विशेष आर्थिक क्षेत्रलाई समेत जनाउँछ ।
- ठ. “कार्यान्वयन समिति” भन्नाले ऐनको दफा २० बमोजिमको स्थानीय भू-उपयोग कार्यान्वयन समिति सम्भन्नु पर्छ ।
- ड. “भू-उपयोग कार्यान्वयन उपसमिति” भन्नाले कार्यविधिको दफा ६ बमोजिमको समिति सम्भन्नु पर्छ ।
- ढ. “कृषि क्षेत्र” भन्नाले कृषि बाली उत्पादन, पशुपन्छी पालन, फार्महाउस, मत्स्यपालन, माहुरीपालन, रेशमखेती लगायत कृषिजन्य उत्पादन, वागवानी वा वनवाटिका, जडिबुटी र कृषि वनको लागि प्रयोगभएको वा हुन सक्ने जग्गा सम्भन्नु पर्छ ।
- ण. “खानी तथा खनिज क्षेत्र भन्नाले प्रचलित कानून बमोजिम खानी तथा खनिज पदार्थको उत्खनन, उत्पादन, शुद्धीकरण, प्रशोधन वा सञ्चय गर्ने प्रयोजनले छुट्याइएको क्षेत्र सम्भन्नु पर्छ ।
- त. “प्रदेश भू-उपयोग परिषद्” भन्नाले ऐनको दफा १६ बमोजिमको प्रदेश भू-उपयोग परिषद् सम्भन्नु पर्छ ।
- थ. “भू-उपयोग क्षेत्र” भन्नाले ऐनको दफा ४ बमोजिम वर्गीकरण गरिएको क्षेत्र सम्भन्नु पर्छ ।
- द. “भू-उपयोग क्षेत्र नक्सा” भन्नाले ऐनको दफा ५ बमोजिम तयार गरिएको नक्सा सम्भन्नु पर्छ ।

- ध. “भू-उपयोग योजना” भन्नाले भू-उपयोगलाई व्यवस्थित गर्न ऐनको दफा ६ बमोजिम तयार गरिएको योजना सम्भन्नु पर्छ ।
- न. “मन्त्रालय” भन्नाले भूमि व्यवस्था सम्बन्धी विषय हेर्ने नेपाल सरकारको मन्त्रालय सम्भन्नु पर्छ ।
- प. “वन क्षेत्र” भन्नाले प्रचलित कानून बमोजिम तोकिएको वन क्षेत्र सम्भन्नु पर्छ ।
- फ. “व्यावसायिक क्षेत्र” भन्नाले बैङ्क, सहकारी र वित्तीय संस्था, पसल, होटेल, प्रदर्शनी कक्ष, पेट्रोल पम्प, गोदामघर, चलचित्र घर, स्वास्थ्य, सञ्चार, मनोरञ्जन सम्बन्धी सेवा वस्तुको खरिद बिक्री हुने स्थान कुनै साहित्यिक, वैज्ञानिक, प्राविधिक सेवा, सूचना तथा परामर्श उपलब्ध गराउने संस्था अन्य कुनै व्यावसायिक प्रयोजनको लागि निर्माण गरिएका भवनले चर्चेको जग्गा वा पर्यटन व्यवसायले चर्चेको जग्गा वा सो प्रयोजनको लागि छुट्ट्याइएका जग्गा सम्भन्नु पर्छ र सो शब्दले कुनै निश्चित भौगोलिक क्षेत्रमा बजार विस्तार गर्ने गरी प्रचलित कानून बमोजिम तोकिएको क्षेत्रलाई समेत जनाउँछ ।
- ब. “सङ्घीय भू-उपयोग परिषद्” भन्नाले ऐनको दफा १४ बमोजिमको सङ्घीय भू-उपयोग परिषद् सम्भन्नु पर्छ ।
- भ. “सांस्कृतिक तथा पुरातात्त्विक महत्त्वको क्षेत्र” भन्नाले धार्मिक स्थल, धर्मशाला, पुरातात्त्विक महत्त्वका दरवार तथा प्रचलित कानून बमोजिम सांस्कृतिक तथा पुरातात्त्विक महत्त्वका भनी तोकिएका क्षेत्र सम्भन्नु पर्छ ।
- म. “सार्वजनिक उपयोगको क्षेत्र” भन्नाले विद्यालय, विश्वविद्यालय, छात्रावास, अन्त्येष्टिस्थल, सडक, सिँचाई कुलो वा नहर, इनार, कुवा, चौतारी, पाटी, पौवा, गौशाला, उद्यान, बसपार्क, विमानस्थल, गौ चर, खेलकुद मैदान तथा अन्य सार्वजनिक उपयोगको लागि निर्माण गरिएका भवन, घर, टहरा, स्थान तथा त्यस्ता संरचनाले चर्चेको जग्गा

सम्भन्नु पर्छ र सो शब्दले कुनै निश्चित भौगोलिक क्षेत्रमा सार्वजनिक उपयोगको क्षेत्र भनी प्रचलित कानून बमोजिम तोकिएको क्षेत्रलाई समेत जनाउँछ ।

परिच्छेद-२

भूमिको वर्गीकरण, भू-उपयोग योजना

३. भू-उपयोग क्षेत्र वर्गीकरण:

(१) ऐनको दफा ४ को उपदफा (१) बमोजिम गाउँक्षेत्रभित्रको भूमिलाई देहाय बमोजिमको भू-उपयोग क्षेत्रमा वर्गीकरण गरिनेछ:

(क) कृषि क्षेत्र,

(ख) आवासीय क्षेत्र

(ग) व्यावसायिक क्षेत्र,

(घ) औद्योगिक क्षेत्र

(ङ) खानी तथा खनिज क्षेत्र

(च) वन क्षेत्र,

(छ) नदी, खोला, ताल, सीमसार क्षेत्र,

(ज) सार्वजनिक उपयोगको क्षेत्र

(झ) सांस्कृतिक तथा पुरातात्विक महत्त्वको क्षेत्र

(ञ) नेपाल सरकारबाट आवश्यकतानुसार तोकिएका अन्य क्षेत्र ।

(२) कृषि क्षेत्र बाहेक अन्य क्षेत्रमा वर्गीकरण भएको जग्गा त्यस्तो क्षेत्रमा उपयोगमा नआउँदासम्मको लागि स्थानीय भू-उपयोग परिषद्लाई जानकारी गराई कृषि क्षेत्रको रूपमा उपयोगमा ल्याउन सकिनेछ ।

- (३) गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रमा उपदफा (१) बमोजिम वर्गीकरण गरिएको क्षेत्र बाहेकको अन्य कुनै भू-उपयोग क्षेत्रको रूपमा वर्गीकरण गर्न आवश्यक देखेमा त्यस्तो क्षेत्रलाई भू-उपयोग क्षेत्र वर्गीकरणमा समावेश गर्न सञ्जीय भू-उपयोग परिषदमा लेखी पठाउनेछ ।
 - (४) उपदफा (३) बमोजिम लेखी आएकोमा सञ्जीय भू-उपयोग परिषद्ले थप वर्गीकरण गर्नु पर्ने आवश्यक देखेमा भू-उपयोग क्षेत्र वर्गीकरण गर्न गाउँपालिकालाई सहमति दिन सक्नेछ ।
 - (५) स्थानीय भू-उपयोग परिषद्ले ऐन तथा नियमावली बमोजिम निर्धारित भू-उपयोग क्षेत्र वर्गीकरणका आधार, मापदण्ड तथा मन्त्रालयले तयार गरेको कार्यविधि बमोजिम आफ्नो क्षेत्रभित्रको भूमिलाई भू-उपयोग क्षेत्रमा वर्गीकरण गर्नु पर्नेछ ।
 - (६) स्थानीय भू-उपयोग परिषद्ले भू-उपयोग क्षेत्र वर्गीकरण गरेको सूचना सर्वसाधारणको जानकारीको लागि स्थानीय पत्रपत्रिका तथा विद्युतीय सञ्चार माध्यमबाट प्रकाशन तथा प्रसारण गर्नु पर्नेछ ।
 - (७) स्थानीय भू-उपयोग परिषद्ले वर्गीकरण गरिसकेको क्षेत्रमा नेपाल सरकार वा प्रदेश सरकारले तोकिएको वर्गीकरणभन्दा कुनै फरक योजना सञ्चालन गर्नु परेमा ऐनको दफा ८ बमोजिम मौजूदा भू-उपयोग परिवर्तन गर्नु पर्नेछ ।
४. भू-उपयोग क्षेत्र वर्गीकरणको आधार:
- (१) स्थानीय भू-उपयोग परिषद्ले ऐनको दफा ४ को उपदफा (१) बमोजिम भू-उपयोग क्षेत्र वर्गीकरण गर्ने क्रममा नियमावलीको अनुसूची-१ को अलावा कृषि, आवासीय, व्यवसायिक र औद्योगिक क्षेत्र तोक्दा मुख्य रूपमा सडक/बाटोको पहुँच सहित देहाय बमोजिमका अन्य थप आधार एवं मापदण्डमा रही गर्नेछ:

क. कृषि क्षेत्र:

- (१) सडक/बाटोको पहुँच- नापी नक्सामा गोरेटो बाटो, राजकुलो, पर्ति, सार्वजनिक जग्गा, वनक्षेत्रले नछोएको जग्गाहरु कृषि क्षेत्र तोकिएको। नापी नक्सामा बाटो नभएको कारणले कृषि क्षेत्र कायम भएका कित्ता जग्गाहरुको हकमा प्रचलित कानून बमोजिमको आधार सहित सम्बन्धित जग्गाधनीले भू-उपयोग परिवर्तन गर्न स्थानीय भू-उपयोग परिषदमा निवेदन दिएमा वा स्थानीय भू-उपयोग परिषदको निर्णयले आवधिक रुपमा आवश्यकतानुसार कृषि क्षेत्रबाट अन्य क्षेत्रमा भू-उपयोग क्षेत्र परिवर्तन हुनेछ।
- (२) भू-बनौट।
- (३) नियमावलीको नियम ४ बमोजिम प्राप्त भू-उपयोग क्षेत्र नक्सा।
- (४) स्थानीय माग र आवश्यकता।

ख. आवासीय क्षेत्र:

- (१) सडक/बाटोको पहुँच गाउँपालिका क्षेत्रभित्र ८ मिटर भन्दा कम (६ मिटर, ४ मिटर वा सो भन्दा साना गोरेटो बाटो) चौडाइको वाटोले जोडिएका सम्पूर्ण कित्ता जग्गाहरु आवासीय क्षेत्र हुनेछ। सार्वजनिक, पर्ति, वन क्षेत्र, खोला र खोल्सीसँग जोडिएको जग्गाहरु तोकिएको मापडण्ड छोडी बाँकी जग्गा आवासीय क्षेत्र हुनेछ। साविकको राजकुलो बाटोको रुपमा रुपान्तरण भैसकेको हकमा त्यस्तो बाटोले छोएको सम्पूर्ण कित्ता जग्गाहरु आवासीय हुनेछ। बाटोसँग जोडिएका एकै व्यक्ति वा एकाघरको परिवारको सदस्यको नाममा झैस्ता पुर्जा कायम रहेको जग्गासँग जोडिएका सबै कित्ता जग्गाहरु आवासीय हुनेछ। नापी नक्सामा बाटो

नभएको तर चलन चल्तीमा बाटोको रुपमा प्रयोग भई आएका बाटोको हकमा गाउँपालिकाको भवन निर्माण तथा घरनक्सा पास कार्यविधि, २०७७ बमोजिम सार्जिमिन मुचुल्का गरी बाटो कायम भएको अवस्थामा ती वाटोले छोएका सम्पूर्ण कित्ता जग्गाहरु आवासीय हुनेछ ।

- (२) नेपाल सरकारको निर्णय वमोजिम स्मार्ट/नयाँ शहर आयोजना तोकिएको क्षेत्र ।
- (३) गाउँपालिकाभित्रको जनसंख्या वृद्धि दर ।
- (४) बसाइसराई र वार्षिक नयाँ घर निर्माणको वृद्धि दर ।
- (५) भूबनौट - ३० डिग्री भन्दा बढी भिरालो भूबनौट भएको क्षेत्रमा बाटोको पहुँच पुगेको भएतापनि जमिनको भौगर्भिक अवस्थाको जाँच गरी सोको आधारमा मात्र आवासीय क्षेत्र तोकिनेछ ।
- (६) नियमावलीको नियम ४ बमोजिम प्राप्त भू-उपयोग क्षेत्र नक्सा
- (७) स्थानीय माग र आवश्यकता ।

ग. व्यवसायिक क्षेत्र

- (१) सडक/बाटोको पहुँच नगरपालिकाभित्र ८ मिटर र सो भन्दा बढी चौडा भएका बाटोको पहुँच पुगेको जग्गा वा क्षेत्रलाई आवासीय क्षेत्र तोकिनेछ ।
- (२) भूबनौट ३० डिग्री भन्दा बढी भिरालो भूबनौट भएको क्षेत्रमा बाटोको पहुँच पुगेको भएतापनि जमिनको भौगर्भिक अवस्थाको जाँच परीक्षणबाट क्षेत्र तोकन अवस्था भएमा ।
- (३) स्थानीय माग र आवश्यकता अनुसार ।

घ. औद्योगिक क्षेत्र

- (१) सडक/बाटोको पहुँच नगरपालिकाभित्र १० मिटर र सो भन्दा बढी चौडा भएका बाटोको पहुँच पुगेको जग्गा वा क्षेत्रलाई औद्योगिक क्षेत्र तोकिनेछ ।
- (२) नेपाल सरकार वा प्रदेश सरकार वा नगरपालिकाको निर्णय बमोजिम कार्यान्वयन हुने योजना ।
- (३) भूबनौट ३० डिग्री भन्दा कम भिरालो भूबनौट भएको क्षेत्र
- (४) ३० डिग्री भन्दा बढी भिरालो भूबनौट भएको क्षेत्रमा आवासीय क्षेत्र कायम गर्न सकिने वा नसकिने सम्बन्धमा नगरपालिकाले त्यस स्थानको जमिनको भौगर्भिक अवस्थाको अध्ययन, जाँच एवं परीक्षण गर्ने गराउनेछ

५. भू-उपयोग क्षेत्र वर्गीकरण:

- (१) भू-उपयोग ऐन तथा नियमावली र यस निर्देशिकाको दफा ४ बमोजिमको आधार र मापदण्ड भित्र रही स्थानीय भू-उपयोग परिषदले गाउँपालिका क्षेत्रभित्र भू-उपयोग क्षेत्र वर्गीकरण गरी अनुसूची-२ बमोजिमको ढाँचामा गाउँबासीको जानकारीको लागि सार्वजनिक सूचना जारी गर्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम भू-उपयोग क्षेत्र वर्गीकरण पश्चात् सबै वडा कार्यालयले वडाबासीको जानकारीको लागि आ-आफ्नो वडाको भू-उपयोग क्षेत्र वर्गीकरणको विवरण वडाको सूचना पाटीमा टाँस गर्नुको साथै प्रचारप्रसार समेत गर्नेछ ।
- (३) भू-उपयोग कार्यान्वयन समितिले उपदफा (१) र (२) बमोजिमको सूचना प्रकाशनबाट प्राप्त सुझाव एवं पृष्ठपोषण, गाउँपालिका क्षेत्रभित्र गरेको स्थलगत अवलोकन, भेला तथा छलफल एव अन्तरक्रियाबाट प्राप्त सुझाव तथा सिकाइ र नापी विभागबाट गाउँपालिकालाई हस्तान्तरण गरिएको भू-उपयोग नक्साको अध्ययन गर्नेछ ।

- (४) उपदफा (३) बमोजिमको आधारमा स्थानीय भू-उपयोग कार्यान्वयन समितिले उपदफा (१) बमोजिमको निर्णयमा कहींकतै पुनरावलोकन गर्नुपर्ने भए सोको आधार र कारण सहितको प्रतिवेदन तयार गरी निर्णयको लागि स्थानीय भू-उपयोग परिषदमा पेश गर्नेछ ।
- (५) उपदफा (४) बमोजिम भू-उपयोग कार्यान्वयन समितिले पेश गरेको प्रतिवेदन एवं सिफारिस माथि छलफल गरी स्थानीय भू-उपयोग परिषदले गाउँपालिकाको भू-उपयोग क्षेत्र वर्गीकरण सम्बन्धी अन्तिम निर्णय गर्नेछ ।
- (६) स्थानीय भू-उपयोग परिषदबाट अन्तिम निर्णय भएपछि गाउँपालिकाले सो निर्णय स्थानीय राजपत्रमा प्रकाशन गर्नुको साथै सोको सूचना सर्वसाधारणको जानकारीको लागि स्थानीय संचारमाध्यम, पत्रपत्रिका र आफ्नो वेबसाइटमा समेत प्रकाशन गर्नेछ भने सोको विवरण नापी विभाग, प्रदेश भू-उपयोग परिषद् र सङ्घीय भू-उपयोग परिषद्मा समेत पठाउनेछ । साथै जग्गाधनी दर्ता सेस्ता र सो सम्बन्धी विधुतीय अभिलेख तथा जग्गाधनी दर्ता प्रमाणपूर्जा लगायतको अभिलेख अद्यावधिक गर्न मालपोत कार्यालय र नापी कार्यालयमा पनि लेखी पठाउनेछ ।

६. अन्य भू-उपयोग क्षेत्रमा वर्गीकरण गर्न सकिने:

- (१) ऐनको दफा ४ को उपदफा (१) बमोजिम अन्य कुनै भू-उपयोग क्षेत्रमा वर्गीकरण गर्नुपर्ने भएमा गाउँपालिकाले स्पष्ट आधार खुलाई वर्गीकरणमा समावेश गर्नुपर्ने क्षेत्र र सोको भौगोलिक विवरण समेत खुलाई सङ्घीय भू-उपयोग परिषद्मा सहमतिको लागि लेखी पठाउनेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम भू-उपयोग क्षेत्र वर्गीकरणको लागि लेखी आएमा सङ्घीय भू-उपयोग परिषदले आवश्यकता र औचित्यताको आधारमा गाउँपालिकालाई सहमति दिएमा स्थानीय भू-उपयोग परिषदले त्यस्तो भू-उपयोग क्षेत्रमा वर्गीकरण गर्नेछ ।

- (३) उपदफा (२) बमोजिम भू-उपयोग क्षेत्र वर्गीकरण गरिसकेपछि स्थानीय भू-उपयोग परिषद्ले सोको विवरण नापी विभाग, प्रदेश भू-उपयोग परिषद् र संघीय भू-उपयोग परिषद्वा पठाउनेछ
- (४) भू-उपयोग वर्गीकरणको सूचना गाउँपालिकाले सर्वसाधारणको जानकारीको लागि स्थानीय राजपत्र, पत्रपत्रिका र आफ्नो वेबसाइटमा समेत प्रकाशन गर्नेछ ।
७. **नक्सा तथा तथ्याक्त उपलब्ध गराउने:** गाउँपालिकाले उद्देश्य र प्रयोजन खुलाई आफ्नो क्षेत्रको नक्सा तथा तथ्याङ्क वा अन्य कुनै विवरण उपलब्ध गराउन माग भई आएमा नापी विभागले त्यस्तो भू-उपयोग नक्सा तथा तथ्याङ्क उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।
८. **भू-उपयोग क्षेत्र नक्सा अद्यावधिक गर्ने:**
- (१) मन्त्रालयले तयार गरी गाउँपालिकालाई हस्तान्तरण गरेको नक्साहरूलाई ज्वालामूखी भू-उपयोग परिषद्ले आवश्यकता अनुसार अद्यावधिक गरी लागू गर्नेछ ।
- (२) गाउँपालिकाको आवश्यकता अनुसार भू-उपयोग क्षेत्र नक्सा अद्यावधिक गर्ने कार्यको लागि मन्त्रालय वा नापी विभाग वा नापी कार्यालयले आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।
९. **भू-उपयोग योजना तर्जुमा:**
- (१) भू-उपयोग क्षेत्र वर्गीकरण सम्पन्न भएपछि गाउँपालिकाले भू-उपयोग कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न भू-उपयोग क्षेत्र नक्सा तथा आफ्नो क्षेत्रभित्रको आर्थिक, सामाजिक, पूर्वाधार विकास लगायतका विषय समेतको आधारमा सङ्घीय र प्रदेश स्तरीय भू-उपयोग योजनासँग प्रतिकूल नहुने गरी गाउँभू-उपयोग योजना तयार गर्नु पर्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम गर्दा आवश्यकता अनुसार ग्रामीण र सहरी क्षेत्रको बेग्लाबेग्लै तयार गरिएको भू-उपयोग योजना स्थानीय भू-उपयोग परिषदबाट स्वीकृत गराई लागू गर्नु पर्नेछ ।

- (३) भू-उपयोग योजना तयार गर्दा देहायका क्षेत्र देखिने गरी तयार गर्नु पर्नेछः
- (क) औद्योगिक करिडोर,
 - (ख) विशेष आर्थिक क्षेत्र
 - (ग) राष्ट्रिय परियोजना
 - (घ) अन्तरप्रदेश फैलिएका परियोजना,
 - (ङ) संरक्षण योग्य राष्ट्रिय महत्त्वका प्राकृतिक तथा भौतिक सम्पदाहरू,
 - (च) अन्तर्राष्ट्रिय पहिचान र मानवीय आस्था बोकेका धार्मिक, सांस्कृतिक महत्त्वका स्थानहरू,
 - (छ) विद्यालय वा अन्य शैक्षिक क्षेत्र, सडक, स्वास्थ्य संस्था, सिंचाई कुलो वा नहर रहेको क्षेत्र,
 - (ज) राष्ट्रिय सुरक्षाको दृष्टिले संवेदनशील स्थानहरू
 - (झ) विपद् जोखिमयुक्त क्षेत्र
 - (ञ) वातावरणीय स्वच्छता तथा जैविक विविधता संरक्षणको लागि सुरक्षित क्षेत्र,
 - (ट) अन्य आवश्यक क्षेत्र ।
- (४) मन्त्रालय र प्रदेश सरकारले गाउँपालिकामा भू-उपयोग योजना तर्जुमा गर्न आवश्यक सहयोग, सहजीकरण एवं प्रोत्साहन गर्नेछ ।

परिच्छेद ३

भू-उपयोग कार्यान्वयन संयन्त्र

१०. भू-उपयोग कार्यान्वयन संयन्त्रः

- (१) ऐन वमोजिम भू-उपयोग सम्बन्धी नीति, योजना र मापदण्ड कार्यान्वयन गर्न सञ्जीय तहमा सञ्जीय भू-उपयोग परिषद्, प्रदेशस्तरको भू-उपयोग सम्बन्धी प्रत्येक प्रदेशमा प्रदेश भू-उपयोग परिषद् र भू-उपयोग क्षेत्र

तथा भू-उपयोग योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनको लागि प्रत्येक स्थानीय तहमा एक स्थानीय भू-उपयोग परिषद् रहनेछ ।

- (२) कानून बमोजिम यस गाउँपालिकामा गाउँकार्यपालिकाले स्थानीय भू-उपयोग परिषद्को रूपमा कार्य गर्नेछ ।
- (३) स्थानीय भू-उपयोग परिषद्ले आफ्नो कार्य सम्पादनको क्रममा विषय विज्ञको सहयोग लिन सक्नेछ ।
- (४) स्थानीय भू-उपयोग परिषद्को सचिवालय गाउँकार्यपालिकाको कार्यालयमा रहनेछ ।
- (५) स्थानीय भू-उपयोग परिषद्को बैठक आवश्यकता अनुसार बस्नेछ ।
- (६) स्थानीय भू-उपयोग परिषद्को बैठक सम्बन्धी कार्यविधि परिषद् आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।
- (७) स्थानीय भू-उपयोग परिषद्को सदस्य तथा आमन्त्रितले ज्वालामूखी गाउँपालिकाको कार्यसंचालन नियमावली, २०७४ ले तोके बमोजिमको बैठक भत्ता र भ्रमण खर्च प्राप्त गर्नेछन् ।

११. **स्थानीय भू-उपयोग परिषद्को काम कर्तव्य र अधिकार:** ऐनको दफा १९ बमोजिम स्थानीय भू-उपयोग परिषद्को काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ:

- (क) गाउँपालिकाको भू-उपयोग योजना स्वीकृत गर्ने
- (ख) भूमि सम्बन्धी लगत सङ्कलन, विश्लेषण र उपयोग गर्ने,
- (ग) गाउँपालिकाको भू-उपयोग क्षेत्र नक्सा अद्यावधिक गराउने,
- (घ) आवश्यकता अनुसार गाउँपालिकाको भू-उपयोग उपक्षेत्र वर्गीकरण गर्ने,
- (ङ) भू-उपयोग क्षेत्र वर्गीकरण सम्बन्धी सूचना तोकिए बमोजिम सरोकारवालाको पहुँचमा पुर्याउन भू-उपयोग कार्यान्वयन समितिलाई निर्देशन दिने,
- (च) गाउँपालिकाको भू-उपयोग योजना कार्यान्वयनको प्रक्रिया र मापदण्ड तयार गरी लागू गर्ने,

- (छ) भू-उपयोग योजना कार्यान्वयनको अनुगमन गर्ने,
- (ज) भू-उपयोग परिवर्तनको लागि स्पष्ट आधार र कारणसहित सिफारिस गर्ने,
- (झ) तोकिएको उपयोगभन्दा फरक उपयोग गरेकोमा कारवाही गर्ने,
- (ञ) भू-उपयोगमा उल्लेखनीय योगदान गर्ने व्यक्ति, परिवार वा संस्थालाई पुरस्कृत गर्ने,
- (ट) धार्मिक, ऐतिहासिक, सांस्कृतिक, पुरातात्विक, सार्वजनिक सामुदायिक, स्थलहरूको संरक्षण गर्ने,
- (ठ) गाउँपालिकाको भू-उपयोग सम्बन्धी आवश्यक नीतिहरू तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने ।

१२. कार्यान्वयन समिति:

- (१) स्थानीय भू-उपयोग परिषदको कार्यमा सहयोग गर्न ऐन बमोजिम गाउँपालिकामा देहाय बमोजिमको भू-उपयोग कार्यान्वयन समिति रहनेछ:
- (क) गाउँपालिका अध्यक्ष - संयोजक
 - (ख) सम्बन्धित वडाको वडाध्यक्ष - सदस्य
 - (ग) गाउँकार्यपालिकाको कार्यालयका कृषि, वन, भूमि, सहरी र भौतिक पूर्वाधारसँग सम्बन्धित शाखाका प्रमुखहरू - सदस्य
 - (घ) सरोकारवाला मध्येबाट स्थानीय उपयोग परिषदले तोकेको दुईजना महिला सहित चारजना - सदस्य
 - (ङ) गाउँपालिकाको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत - सदस्य सचिव
- (२) उपदफा (१) को खण्ड (घ) बमोजिम तोकिएका सदस्यहरूको पदावधि तीन वर्षको हुनेछ ।
- (३) कार्यान्वयन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ:

- (क) स्थानीय भू-उपयोग परिषदबाट स्वीकृत भू-उपयोग योजना कार्यान्वयन गर्ने,
 - (ख) वर्गीकृत क्षेत्रको सूचना तोकिए बमोजिम सरोकारवालाको जानकारीको लागि सार्वजनिक गर्ने,
 - (ग) प्रत्येक वडाको वडास्तरीय भू-उपयोग योजना तयार गर्ने,
 - (घ) वडास्तरीय भू-उपयोग योजना वडा समितिबाट अनुमोदन गराई सो का आधारमा स्थानीय तहको समष्टिगत भू-उपयोग योजना तयार पारी स्थानीय भू-उपयोग परिषदमा पेश गर्ने,
 - (ङ) कार्यान्वयनको क्रममा देखिएका समस्याहरू समाधानको लागि विकल्प सहित स्थानीय भू-उपयोग परिषदमा पेश गर्ने,
 - (च) भूमिको संरक्षण र दिगो उपयोगको लागि सचेतना अभिवृद्धि गर्ने,
 - (छ) तोकिएको उपयोगभन्दा फरक उपयोग गरेकोमा वा तोकिए बमोजिम नगरेमा कारवाहीको लागि स्थानीय भू-उपयोग परिषदमा सिफारिस गर्ने,
 - (ज) कषियोग्य जमिन बाँभ्रो रहे नरहेको अनुगमन गर्ने,
 - (झ) सामुदायिक भूमिको पहिचान गरी सामुहिक हितमा उपयोगको व्यवस्था मिलाउने,
 - (ञ) भू-उपयोगमा उल्लेखनीय योगदान गर्ने व्यक्ति, परिवार वा संस्थालाई पुरस्कृत गर्न सिफारिस गर्ने ।
 - (ट) वडाको भू-उपयोग कार्यान्वयन उपसमितिबाट प्राप्त प्रतिवेदन उपर छलफल गरी आवश्यक परेमा यससँग सम्बन्धित विज्ञको समेत राय लिई त्यसलाई अन्तिम रूप दिएर स्थानीय भू-उपयोग परिषदमा पठाउने ।
- (४) भू-उपयोग कार्यान्वयन समितिको बैठक आवश्यकता अनुसार बस्नेछ ।
- (५) भू-उपयोग कार्यान्वयन समितिको बैठक सम्बन्धी कार्यविधि समिति आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

(६) स्थानीय भू-उपयोग परिषद्को सदस्य तथा आमन्त्रितले ज्वालामूखी गाउँपालिकाको कार्यसंचालन निर्देशिका २०७४ ले तोके बमोजिमको बैठक भत्ता र भ्रमण खर्च प्राप्त गर्नेछन् ।

१३. भू-उपयोग क्षेत्र नक्सा तथा विवरण अद्यावधिक:

(१) मन्त्रालयले भूबनौट, भूमिको क्षमता तथा उपयुक्तता, भूमिको मौजूदा उपयोग र आवश्यकता समेतको आधारमा तयार पारेको भू-उपयोग क्षेत्र नक्सा तथा विवरणमा भौगोलिक अवस्थामा आएको परिवर्तन तथा अन्य स्थानीय आवश्यकता र परिस्थिति अनुसार अद्यावधिक वा भू-उपयोग क्षेत्र परिमार्जन गर्नुपर्ने देखिएमा गाउँपालिकाले अद्यावधिक गरी प्रयोगमा ल्याउन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम गाउँपालिकाको भू-उपयोग क्षेत्र नक्सा तथा विवरणमा अद्यावधिक गर्ने प्रयोजनको लागि गाउँपालिकाले प्राविधिक सहयोग माग गरेमा वा अद्यावधिक गर्न अनुरोध गरेमा नापी विभागले आवश्यक सहयोग गर्नेछ ।

परिच्छेद-४

जग्गाधनी सेस्ता र प्रमाणपूजा अद्यावधिक तथा भू-उपयोग परिवर्तन

१४. जग्गाधनी सेस्ता र प्रमाणपूजा अद्यावधिक गर्नु पर्ने:

(१) गाउँपालिकाले भू-उपयोग क्षेत्र वर्गीकरण नक्सा बमोजिम आफ्नो सीमाना भित्रको प्रत्येक कित्ता जग्गाको जग्गाधनी दर्ता प्रेस्ता र जग्गाधनी दर्ता प्रमाणपूजामा भू-उपयोग क्षेत्र वर्गीकरण जनाई अद्यावधिक गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम अद्यावधिक गर्ने प्रयोजनको लागि गाउँपालिकाले सम्बन्धित मालपोत कार्यालय र नापी कार्यालयलाई लेखी पठाउनु पर्नेछ ।

- (३) उपदफा (२) बमोजिम गाउँपालिकाबाट लेखी पाठाएकोमा सम्बन्धित मालपोत कार्यालय र नापी कार्यालयले आफूसँग रहेको जग्गाधनी दर्ता स्नेस्ता र सो सम्बन्धी विद्युतीय अभिलेखमा प्रत्येक कित्ता जग्गाको भू-उपयोग क्षेत्र वर्गीकरण खुलाई अद्यावधिक गरी गाउँपालिकालाई जानकारी दिनु पर्नेछ ।
- (४) गाउँपालिकाले जग्गाधनी दर्ता प्रमाणपूर्जामा भू-उपयोग क्षेत्र वर्गीकरणको व्यहोरा अद्यावधिक गर्न सर्वसाधारणको जानकारीको लागि सूचना प्रकाशन गर्नु पर्नेछ ।
- (५) उपदफा (४) बमोजिम सूचना प्रकाशन भएपछि जग्गाधनी दर्ता प्रमाणपूर्जामा भू-उपयोग क्षेत्र वर्गीकरणको व्यहोरा अद्यावधिक गर्न जग्गाधनीले आफ्नो जग्गाधनी दर्ता प्रमाणपूर्जाको सक्कल प्रति सहित मालपोत कार्यालयमा निवेदन दिनु पर्नेछ ।
- (६) उपदफा (५) बमोजिम निवेदन परेमा सम्बन्धित मालपोत कार्यालयले उपनियम (३) बमोजिम अद्यावधिक भएको जग्गाधनी दर्ता स्नेस्ता बमोजिम जग्गाधनी दर्ता प्रमाणपूर्जामा भू-उपयोग क्षेत्रको वर्गीकरण जनाई दिनु पर्नेछ ।
- (७) उपदफा (१) बमोजिम अद्यावधिक भएको जग्गाको जग्गाधनी दर्ता प्रमाणपूर्जामा अद्यावधिक नगराएको जग्गाधनीले त्यस्तो जग्गाको कुनै कर वा दस्तुर बुझाउन आएमा स्थानीय तहले आफ्नो अभिलेख भिडाई अभिलेखमा उल्लिखित भू-उपयोग क्षेत्र वर्गीकरण बमोजिमको कर वा दस्तुर लिई त्यस्तो जग्गाधनी दर्ता प्रमाणपूर्जा अद्यावधिक गर्न मालपोत कार्यालयमा पठाउनु पर्नेछ ।
- (८) उपदफा (७) बमोजिम कुनै जग्गाधनीले भू-उपयोग क्षेत्र अद्यावधिक गर्न आएमा सम्बन्धित कार्यालयले निजको जग्गाधनी दर्ता प्रमाणपूर्जामा प्रत्येक कित्ता जग्गाको भू-उपयोग क्षेत्र जनाई दिन पर्नेछ ।

(९) यस नियम बमोजिम अद्यावधिक गरिएको भू-उपयोग क्षेत्र वर्गीकरण सम्बन्धी विवरणको अभिलेख मालपोत कार्यालयले राख्नु पर्नेछ ।

१५. भू-उपयोग परिवर्तन गर्न नहुने:

(१) दफा ४ बमोजिम एउटा प्रयोजनको लागि वर्गीकरण गरिएको जग्गा अर्को प्रयोजनमा प्रयोग गर्ने गरी भू-उपयोग परिवर्तन गर्न हुँदैन ।

१६. भू-उपयोग परिवर्तन गर्न सकिने:

(१) ऐन, नियमावली तथा यस कार्यविधिमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको कुनै स्थान वा बस्ती कुनै विपद् वा प्राकृतिक प्रकोपको कारण असुरक्षित भएमा त्यस्तो क्षेत्रलाई असुरक्षित वा अव्यवस्थित स्थान घोषणा गरी त्यस्तो स्थानमा बसोवास गरेको परिवार वा समुदायलाई सुरक्षित तथा व्यवस्थित स्थानमा बसोबासको व्यवस्था मिलाउन भू-उपयोग परिवर्तन गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम भू-उपयोग परिवर्तन गर्दा अन्यत्र जग्गा उपलब्ध हुन नसकेको अवस्थामा मात्र कृषि क्षेत्रमा बसोबासको व्यवस्था मिलाउने गरी भू-उपयोग परिवर्तन गर्नुपर्नेछ ।

(३) पहिलो पटक भू-उपयोग क्षेत्र निर्धारण भइसकेपछि कुनै व्यक्तिले निजको हकभोगमा रहेको जग्गा निर्धारित प्रयोजनमा भन्दा फरक प्रयोजनमा प्रयोग गर्नु पर्ने भएमा सोको आधार र कारण खुलाई अनुसूची-३ बमोजिमको ढाँचामा ज्वालामूखी भू-उपयोग परिषदमा निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम निवेदन प्राप्त भएमा वा आफ्नो क्षेत्रभित्रको कुनै जग्गाको निर्धारित भू-उपयोग परिवर्तन गर्नु पर्ने भएमा सम्बन्धित ज्वालामूखी भू-उपयोग परिषद्ले सोको आधार र कारण खुलाई प्रादेशिक भू-उपयोग परिषद् समक्ष अनुरोध गर्नु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिम अनुरोध प्राप्त भएमा प्रादेशिक भू-उपयोग परिषद्ले सो प्रयोजनको लागि अध्ययन गरी माग बमोजिम भू-

उपयोग परिवर्तन गर्न उपयुक्त देखिएमा सङ्घीय भू-उपयोग परिषद् समक्ष सिफारिस गर्नु पर्नेछ ।

(६) उपदफा (५) बमोजिम सिफारिस प्राप्त भएमा सङ्घीय भू-उपयोग परिषद्ले विद्यमान भू-उपयोग परिवर्तन गर्न सक्नेछ । (७) भू-उपयोग परिवर्तन भएको व्यहोराको सूचना गाउँपालिकाले सार्वजनिक रूपमा प्रकाशन गर्नु पर्नेछ ।

(८) भू-उपयोग परिवर्तन गर्न अनुमति दिएपछि वा अदालतमा उजुरी परेकोमा अदालतबाट निर्णय भई आएपछि गाउँपालिकाले जग्गाधनी दर्ता सेस्ता र सो सम्बन्धी विद्युतीय अभिलेख तथा जग्गाधनी दर्ता प्रमाणपूजा लगायतको अभिलेख अद्यावधिक गर्न मालपोत कार्यालय र नापी कार्यालयमा लेखी पठाउनु पर्नेछ ।

(९) उपदफा (८) बमोजिम जग्गाधनी दर्ता सेस्ता, विद्युतीय अभिलेख तथा जग्गाधनी दर्ता प्रमाणपूजा अद्यावधिक गर्न लेखी आएमा सम्बन्धित मालपोत कार्यालय र नापी कार्यालयले अद्यावधिक गर्नु पर्नेछ ।

१७. भू-उपयोग क्षेत्र पुनरावलोकन: स्थानीय भू-उपयोग परिषद्ले हरेक वर्षको भाद्र मसान्तभित्र गाउँपालिकाक्षेत्रको भू-उपयोग क्षेत्र पुनरावलोकन गर्न सक्नेछ ।

परिच्छेद-५

भू-उपयोग कार्यक्रम जग्गाको खण्डीकरण तथा चक्लाबन्दी

१८. भू-उपयोग कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सक्ने:

(१) गाउँपालिकाले भूमिको समुचित उपयोग तथा सार्वजनिक हित समेतलाई ध्यानमा राखी गाउँक्षेत्रभित्रको सबै क्षेत्रमा भू-उपयोग कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु पूर्व सार्वजनिक सूचना प्रकाशन गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपनियम (१) बमोजिम सूचना प्रकाशन भएपछि गाउँपालिकाले आफ्नो कार्यक्षेत्रभित्र भू-उपयोग कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु पर्नेछ ।

(४) गाउँपालिकाले आफ्नो कार्यक्षेत्रभित्र संचालन हुने भू-उपयोग कार्यक्रमको सम्बन्धमा सर्वसाधारणको जानकारीको लागि जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्नेछ ।

१९. **जग्गाको किसिम उल्लेख गर्नु पर्ने:** भू-उपयोग कार्यक्रम सञ्चालन भएको क्षेत्रमा कित्तानापि प्रयोजनको लागि जग्गा नापजाँच र सेस्ता तयार गर्दा तथा जग्गाको किसिम उल्लेख गर्दा अनुसूची १ बमोजिम वर्गीकरण गरिएको भू-उपयोग क्षेत्र उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।

२०. **जग्गाको खण्डीकरण नियन्त्रण:**

(१) कृषि क्षेत्रको रूपमा वर्गीकरण वा तोकिएको जग्गालाई पाँच सय वर्ग मिटर क्षेत्रफलभन्दा कम क्षेत्रफल हुने गरी कित्ताकाट गर्न पाइने छैन ।

(२) आवासीय क्षेत्रमा वर्गीकरण गरिएको जग्गालाई देहायको क्षेत्रफल र अनुपातमा फरक पर्ने गरी कित्ताकाट गर्न पाइने छैन:

(क) न्यूनतम एकसय तीस वर्ग मिटरभन्दा कम क्षेत्रफल हुने गरी ।

(ख) पाँच सय वर्ग मिटरभन्दा सानो कित्ताको हकमा चौडाई भन्दा लम्बाई चार गुणाभन्दा बढी हुने गरी ।

(३) उपनियम (१) वा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कुनै कित्ताको आकार वा क्षेत्रफल अमिल्दो भई सीमानाको अर्को कित्ताबाट निश्चित क्षेत्रफल समावेश गरी प्लट मिलान गर्न उपयुक्त देखिएमा सोको प्लट मिलानको लागि कित्ताकाट गर्न सकिनेछ ।

(४) उपनियम (३) बमोजिम कित्ताकाट गरी प्लट मिलान गर्दा सम्बन्धित कित्तामा नै गाभिने गरी उगर्नु पर्नेछ ।

२१. **जग्गाको चक्लाबन्दी कार्यक्रम:**

(१) गाउँपालिकाले कृषिको आधुनिकीकरण, यान्त्रीकरण, व्यावसायीकरण, सहकारी खेती, सामूहिक खेती तथा सार्वजनिक खेती गर्ने प्रयोजनको

लागि सम्बन्धित जग्गाधनीको सहमतिमा साँध सीमाना जोडिएको कित्ता जग्गाको एकीकरण गरी चक्लाबन्दी कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सक्नेछ ।

- (२) उपदफा (१) बमोजिम कृषि भूमिमा चक्लाबन्दी गर्दा गाउँपालिकाले सम्बन्धित जग्गाधनीको सहमतिमा प्रचलित कानूनको अधीनमा रही जग्गाको ज्यामितीय आकार मिलाउने गरी नक्सा सेस्तामा आवश्यक संशोधन गर्न सकिनेछ ।
- (३) गाउँपालिकाले सम्बन्धित जग्गाधनीको आपसी सहमतिमा सहकारी खेती र सामूहिक खेतीको लागि समेत जग्गाको स्वामित्वमा असर नपर्ने गरी चक्लाबन्दीको कार्यक्रम सञ्चालन गर्न स्वीकृति दिन सक्नेछ ।
- (४) गाउँपालिकाले सञ्चालन गरेको चक्लाबन्दी कार्यक्रमको विवरण सहितको लिखित जानकारी अभिलेखीकरणको लागि सम्बन्धित नापी तथा मालपोत कार्यालयको साथै मन्त्रालय र प्रदेश सरकारको भूमि व्यवस्था सम्बन्धी विषय हेर्ने मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ ।

परिच्छेद-६

विविध

२२. नयाँ घर निर्माण वा बसोबासका पूर्वाधारहरू थप वा विस्तार गर्न नसकिने:

- (१) भू-उपयोग क्षेत्र निर्धारण हुँदाका बखत कृषि क्षेत्रमा रहेको घरमा साविक बमोजिम बसोबास गरेकोमा बाहेक नयाँ घर निर्माण या बसोबासका पूर्वाधारहरू थप वा विस्तार गर्न सकिने छैन ।
- (२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि साविक बमोजिम बसोबास गरिएको घर कुनै कारणले भत्केको वा पुरानो भई नयाँ बनाउनु पर्ने अवस्था भएमा घर निर्माणको लागि निजको अन्यत्र कुनै जग्गा नभएमा कृषि क्षेत्रमा नयाँ घर निर्माण गर्न वा कृषि प्रयोजनका लागि आवश्यक पर्ने संरचना बनाउन बाधा पर्ने छैन ।

२३. **घडेरी विकसित गर्न नपाइने:** यस कार्यविधि बमोजिम आवासीय प्रयोजनको लागि वर्गीकरण गरिएको क्षेत्र बाहेकका अन्य क्षेत्रमा कुनै पनि प्रयोजनले व्यावसायिक रूपमा घडेरी विकसित गर्न र सोको बिक्री वितरण गर्न पाइने छैन ।
२४. **जग्गाको मल्याक्तन र करको निर्धारण:** गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको जग्गाको मूल्याङ्कन गर्दा र भूमि सम्बन्धी करको निर्धारण गर्दा भू-उपयोग क्षेत्र वर्गीकरणलाई आधार मान्नेछ ।
२५. **कृषि क्षेत्रलाई विशेष सहूलियत दिइने:** कृषि क्षेत्रमा वर्गीकरण भएको जग्गामा कुनै कृषि खेती वा व्यवसाय गर्दा गाउँपालिकाले विशेष सहूलियत तथा अनुदानको व्यवस्था गर्नेछ ।
२६. **उजुरी दिन सकिने:**
- (१) उपदफा १५ बमोजिम अद्यावधिक गरिएको कार्यमा चित्त नबुझ्ने जग्गाधनीले जिल्ला अदालत समक्ष त्यस्तो कार्य भएको मितिले पैंतीस दिनभित्र उजुरी दिन सक्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिमको उजुरी उपर जिल्ला अदालतले गरेको निर्णय अन्तिम हुनेछ ।
२७. **कसूर गरेको मानिने:** देहाय बमोजिमका कार्य गरेमा यस ऐन बमोजिम कसूर गरेको मानिनेछ:
- (क) तहगत भू-उपयोग नक्सा र भू-उपयोग योजना बमोजिम कार्य नगरेमा
- (ख) काबु बाहिरको पारिस्थिति उत्पन्न भई जग्गा बाँभो राख्नु पर्ने उचित र पर्याप्त कारण सहितको सूचना सम्बन्धित स्थानीय तहमा दिएको अवस्थामा बाहेक कृषि क्षेत्रमा वर्गीकृत जमिन लगातार तीन वर्षदेखि बाँभो राखेमा,
- (ग) यस ऐनमा उल्लिखित अवस्थामा बाहेक निर्धारित भू-उपयोग क्षेत्र वर्गीकरण परिवर्तन गरेमा

२८. सजाय:

(१) कसैले देहायका कसूर गरेमा प्रमुख जिल्ला अधिकारीले देहायबमोजिमको सजाय गर्न सक्नेछ:

(क) दफा २७ को खण्ड (क) बमोजिमको कसूर गरेमा दुई लाख रुपै याँसम्म जरिवाना ।

(ख) दफा २७ को खण्ड (ख) बमोजिमको कसूर गरेमा उत्पादन अनुमानको आधारमा एक लाख रुपैयाँसम्म जरिवाना ।

(ग) दफा २७ को खण्ड (ग) बमोजिमको कसूर गरेमा तीन लाख रुपै याँसम्म जरिवाना ।

(२) दफा २७ को खण्ड (ग) बमोजिमको कसूर गरी निर्धारित भू-उपयोग परिवर्तन गरेमा प्रमुख जिल्ला अधिकारीले उपदफा (१) (ग) मा उल्लिखित जरिवानाका अतिरिक्त त्यस्तो जग्गा छ महिनाभित्र साविक बमोजिम भू-उपयोग कायम गर्ने गरी आदेश दिन सक्नेछ ।

२९. पुनरावेदन:

(१) दफा २८ बमोजिम भएको सजाय वा आदेश उपर चित्त नबुझेमा सम्बन्धित जग्गाधनीले सम्बन्धित जिल्ला अदालत समक्ष पुनरावेदन दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको पुनरावेदन उपर जिल्ला अदालतले गरेको निर्णय अन्तिम हुनेछ ।

३०. भू-उपयोग योजनाको अनुकूल हुने गरी गर्नु पर्ने: विकास निर्माणका कार्य गर्दा वा भौतिक संरचना निर्माण गर्दा भू-उपयोग योजना अनुकूल हुने गरी गर्नु पर्नेछ ।

३१. भू-उपयोग सम्बन्धी विवाद समाधान गर्ने: गाउँक्षेत्रभित्र भू-उपयोग सम्बन्धी विवाद देखिएमा स्थानीय भू-उपयोग परिषद्ले राष्ट्रिय भूमि नीति, भू-उपयोग नीति, ऐन तथा नियमावलीका अतिरिक्त भू-उपयोग सम्बन्धी स्थानीय कानून बमोजिम विवादको समाधान गर्नेछ ।

अनुसूची १

(नियमावलीको नियम ८ सँग सम्बन्धित ।

भू-उपयोग क्षेत्र वर्गीकरणका आधार, मापदण्ड तथा क्षेत्रफल

भू-उपयोग क्षेत्र वर्गीकरणका आधार तथा मापदण्ड देहाय बमोजिम हुनेछन् ।

(क) कृषि क्षेत्र : देहाय बमोजिम प्रयोग भएको जग्गालाई कृषि क्षेत्रमा वर्गीकरण गरिनेछ :

- (१) अन्नबाली, दलहन, तेलहन वा अन्य नगदे बाली लगायतको खेतीपातीको लागि उपयोग भइरहेको जग्गा,
- (२) फलफूलको बगैँचा वा नर्सरी, तरकारी, सागपात, व्यावसायिक फूलको खेती, सोको नर्सरी लगायतको जग्गा,
- (३) पशुपन्छी पालन वा पशुपन्छीको आहाराको लागि प्रयोग हुने दाना, घाँस वा वनस्पति उत्पादन लगायतको लागि उपयोग भएको जग्गा,
- (४) सरकारी र सार्वजनिक वनक्षेत्र बाहेकका आवादी क्षेत्रभित्र भएका खरवारी, घाँसे मैदान चरन क्षेत्र तथा रूख वा झाडी भएको जग्गा.
- (५) निजी जग्गामा वन पैदावार वा जडीबुटी उत्पादन गर्ने उद्देश्यले हुर्काइएका वनस्पति वा जडिबुटी भएको जग्गा,
- (६) निजी वा सरकारी सार्वजनिक जग्गामा कृत्रिम पोखरी बनाई माछापालन गरिएको जग्गा,
- (७) कृषि उत्पादनको रेखदेख गर्न, भण्डार गर्न सुकाउन तथा प्रशोधन गर्न वा पशुपालनको लागि प्रयोग भएको कुनै पनि भौतिक संरचना वा घर टहरा आदि भएको जग्गा,
- (८) खनजोत गरी खेती लगाउन तयार गरिएको जग्गा वा खेती लगाउन उपयुक्त हुन सक्ने आवाद लायक पर्ती वा बाँभो जग्गा,

- (९) बसोबास, व्यावसायिक क्षेत्र वा अन्य उपयोग भएको क्षेत्रसँग जोडिएको भए तापनि कित्ताको क्षेत्रफल पाँच हजार वर्ग मिटरभन्दा बढी भई खेती गरिएको वा खनजोत गरिएको वा पर्ती बाँभो जग्गा,
- (१०) एकै स्थानमा विभिन्न कित्ताहरू जोडिएर एक हेक्टर वा सोभन्दा बढी क्षेत्रफलमा खेती गरिएका वा खनजोत गरिएका वा पर्ती बाँभो खेतीयोग्य जग्गा ।
- (ख) **आवासीय क्षेत्र:** देहाय बमोजिम प्रयोग भएको जग्गालाई आवासीय क्षेत्रमा वर्गीकरण गरिनेछ :
- (१) कृषि उपजको रेखदेख, भण्डारण तथा प्रशोधन, पशुपालन वा उद्योग कलकारखाना सञ्चालनको प्रयोजन बाहेक नागरिक आवासको रूपमा प्रयोग भएको भवन, घर टहरा वा सो भएको जग्गा,
- (२) व्यक्तिगत घर र सोसँग जोडिएका बगैचा, ग्यारेज, आँगन र सो प्रयोजनको लागि प्रयोग हुने व्यक्तिगत बाटो आदि रहेको जग्गा,
- (३) एकभन्दा धेरै परिवारहरू बस्ने विकसित अपार्टमेन्ट, बहुतले भवन वा आवासीय फ्ल्याट रहेको जग्गा, सो प्रयोजनको लागि छुट्ट्याइएको बाटो, सामूहिक ग्यारेज, पार्किङ स्थल, बगैचा, चौर, मनोरञ्जनस्थल लगायत रहेको जग्गा,
- (४) ग्रामीण क्षेत्रमा बनेको घर, आँगन, चोक, घरसँगै रहेको गोठ, चर्पी, करेसाबारी, बगैचा लगायतले चर्चेको जग्गा,
- (५) बसोबासका लागि आवश्यक आधारभूत भौतिक पूर्वाधार, सडक, विद्युत, खानेपानी वा ढल निकास लगायतको व्यवस्था भएको क्षेत्रमा रहेको एक हजार वर्ग मिटरभन्दा साना कित्ताका जग्गा,
- (६) बसोबास क्षेत्र उपयोग गर्न आवश्यक न्यूनतम पूर्वाधारको विकास भएको कित्ता जग्गा रहेको ठाउँबाट एक सय मिटरको अर्धव्यासको क्षेत्रमा एक सय पचास एकात्मक परिवार आवास इकाई वा दशभन्दा बढी संयुक्त परिवार आवास इकाई भएको जग्गा ।

(ग) **व्यावसायिक क्षेत्र:** देहाय बमोजिम प्रयोग भएको जग्गालाई व्यावसायिक क्षेत्रमा वर्गीकरण गरिनेछ:

- (१) सामूहिक रूपमा वस्तु वा सेवाको खरिद बिक्री हुने स्थल रहेको घरजग्गा तथा सो प्रयोजनको लागि छुट्ट्याइएको जग्गा,
- (२) विभिन्न किसिमका व्यापारिक, व्यावसायिक र मनोरञ्जनस्थल रहेको क्षेत्र तथा सो प्रयोजनको लागि उपयोग भएको घर रहेको जग्गा वा सो प्रयोजनको लागि छुट्ट्याइएको जग्गा,
- (३) निजी क्षेत्रबाट सञ्चालन गरिएको शिक्षा, स्वास्थ्य, सञ्चार लगायत सेवा उपलब्ध गराउने स्थल वा सोको लागि प्रयोग भएको घर र घरले चर्चेको जग्गा,
- (४) कुनै वस्तु वा यन्त्र उपकरणको मर्मतसम्भार वा सफा गरिने स्थल वा भण्डारण गरिएको स्थल वा सो प्रयोजनका लागि प्रयोग भएको घर र घरले चर्चेको जग्गा,
- (५) कुनै व्यावसायिक क्रियाकलाप सञ्चालन नभए तापनि सोको पूर्वाधार समेत उपलब्ध भएको र सो घर वा जग्गा रहेको स्थानबाट एकसय मिटरको अर्धव्यासमा करिव पचास व्यावसायिक कारोवार रहेको स्थल, सोको लागि प्रयोग भएको घर र तिनले चर्चेको जग्गा,
- (६) सरकारी, सार्वजनिक वा निजी क्षेत्र समेतले सेवा प्रदान गर्न स्थापना गरेको कार्यालय तथा तिनले चर्चेका जग्गा वा भविष्यमा निर्माणको लागि छुट्ट्याइएको जग्गा,
- (७) पर्यटकीय गतिविधिमा उपयोग भइरहेको क्षेत्रले चर्चेको जग्गा

(घ) **औद्योगिक क्षेत्र देहाय बमोजिम प्रयोग भएको जग्गालाई औद्योगिक क्षेत्रमा वर्गीकरण गरिनेछ:**

- (१) कुनै वस्तु वा कच्चा पदार्थ उत्पादन गर्ने उद्योग वा वर्कशप रहेको स्थल, सो प्रयोजनका लागि निर्माण भएका घर वा टहरा तथा उद्योग सञ्चालनको लागि प्रयोग भएको जग्गा,

- (२) खाद्यान्न प्रशोधन, उपभोग्य वस्तु पेय पदार्थ उत्पादन तथा प्रशोधन स्थल तथा सो प्रयोजनका लागि छुट्टयाइएको जग्गा
 - (३) विभिन्न मेसिनरी औजार, यन्त्र उपकरण, सवारी साधन निर्माणस्थल तथा सोको लागि छुट्टयाइएको जग्गा,
 - (४) कपडा तथा पोशाक उत्पादन स्थल तथा सो प्रयोजनको लागि छुट्टयाइएको जग्गा,
 - (५) सजावट सामग्री, निर्माण सामग्री, काठजन्य उद्योग लगायत सञ्चालनमा रहेको स्थल तथा सो प्रयोजनको लागि छुट्टयाइएको जग्गा ।
 - (६) कुनै उद्योग सञ्चालन तथा रेखदेख गर्न आवश्यक घर टहरा तथा वर्कशपले चर्चेको जग्गा तथा कच्चा पदार्थ भण्डारण गर्न उपयोग गरिएको जग्गा,
 - (७) उद्योगबाट उत्पादित फोहरजन्य पदार्थको विसर्जन गर्ने प्रयोजनका लागि प्रयोग भएको जग्गा,
 - (८) नेपाल सरकारले घोषणा गरेका औद्योगिक क्षेत्र, विशेष आर्थिक क्षेत्र लगायत सो क्षेत्रले चर्चेको जग्गा,
- (ड) **खानी तथा खनिज क्षेत्र:** देहाय बमोजिमको क्षेत्रलाई खानी तथा खनिज क्षेत्रमा वर्गीकरण गरिनेछ:
- (१) जमीनको सतहमा (ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा समेत) वा जमीन मुनि (फलाम, जस्ता, तामा समेत) विभिन्न किसिमका खानी भएको क्षेत्र,
 - (२) जमीन मुनि विभिन्न किसिमका खनिज पदार्थ (पेट्रोलियम पदार्थ, ग्याँस, सुन, चाँदी वा अन्य बहुमूल्य धातु) फेला परेको क्षेत्र,
 - (३) खानी वा खनिज पदार्थ उत्खनन भइरहेको वा भइसकेको र हाल खाली रहेको वा फेला परेको क्षेत्र,
- (च) **वन क्षेत्र:** प्रचलित कानून बमोजिम वन क्षेत्र भनी परिभाषा गरिएको र देहाय बमोजिम प्रयोग भएको जग्गालाई वन क्षेत्रमा वर्गीकरण गरिनेछ:

- (१) पूर्ण वा आंशिक रूपले रुख तथा वनस्पतिले ढाकिएको जग्गा,
 - (२) सरकारी, सामुदायिक कबुलियती धार्मिक लगायत सबै प्रकारका वन जङ्गल भएको जग्गा,
 - (३) रुख तथा वनस्पति वृक्षारोपण गरिएका सरकारी वा सार्वजनिक जग्गा,
 - (४) रुख तथा वनस्पति नभएको भए तापनि अन्य प्रयोजनको रूपमा वर्गीकरण नभएका भाडी, बुट्यान आदि भएको जग्गा,
 - (५) प्राकृतिक चरन, राष्ट्रिय निकुञ्ज, वन्यजन्तु आरक्ष, शिकार आरक्ष, मध्यवर्ती क्षेत्र तथा संरक्षित क्षेत्र रहेको जग्गा,
 - (६) पानीको मुहानलाई संरक्षण गर्न हुर्काइएका वा जोगाइएका रुख तथा वनस्पतिले ढाकेको सरकारी वा सार्वजनिक जग्गा,
 - (७) नदी उकासवाट प्राप्त गरी निजी जग्गा बाहेकका वनक्षेत्रका लागि तोकिएको जग्गा,
 - (८) प्रचलित वन सम्बन्धी कानून बमोजिम वन क्षेत्र जनिएको जग्गा ।
- (छ) नदी, खोला, ताल, सिमसार क्षेत्र: देहाय बमोजिमको क्षेत्रलाई नदी, खोला, ताल, सिमसार क्षेत्रमा वर्गीकरण गरिनेछ:
- (१) नदी, खोला तथा सोको जलप्रवाहको क्षेत्र, किनारा डील र वगर क्षेत्र समेत,
 - (२) नहर तथा सोको डिल,
 - (३) प्राकृतिक ताल, पोखरी तथा सोको डिल,
 - (४) साबिकको नदी वा खोला बगेको र हाल नदी, खोला उकास भई बगर वा दुङ्ग्यान कायम भएको क्षेत्र,
 - (५) बग्ने पानी नभए पनि पानी जमेको वा जम्ने सम्भावना भएको सिमसार वा रामसार क्षेत्र ।
- (ज) सार्वजनिक उपयोगको क्षेत्र: देहाय बमोजिम प्रयोग भएको जग्गालाई सार्वजनिक उपयोगको क्षेत्रमा वर्गीकरण गरिनेछ :

- (१) विभिन्न किसिमका यातायात पूर्वाधार (जस्तै बन्दरगाह, बसपार्क, कारपार्क, सडक पेटी, सडक, बाटो, रेल्वे, पुल, विमानस्थल समेत) सार्वजनिक रूपमा उपयोग हुने क्षेत्रले ओगटेको जग्गा।
 - (२) शहरी क्षेत्रको खुला हरित क्षेत्र, बगैँचा, पार्क, चिडियाखाना, पिकनिक स्पट खेल पूर्वाधार तथा मैदान लगायत रहेको सार्वजनिक स्थल,
 - (३) सार्वजनिक आवागमन हुने प्राकृतिक वा मानव निर्मित सम्पदा वा पूर्वाधार रहेको स्थल र सोले चर्चेको जग्गा,
 - (४) सार्वजनिक रूपमा उपयोग हुने मनोरञ्जन स्थल, चौर, फाँट, चौतारा, टुँडिखेल, हाटबजार लाग्ने स्थान, अन्त्येष्टि स्थल, फोहर व्यवस्थापन स्थल लगायत सोले चर्चेको जग्गा,
 - (५) सरकारी, सार्वजनिक र सामुदायिक विद्यालय, विश्वविद्यालय, लगायत शिक्षण संस्थाले चर्चेको जग्गा ।
- (भ) सांस्कृतिक तथा पुरातात्त्विक महत्त्वको क्षेत्र देहाय बमोजिमको क्षेत्रलाई सांस्कृतिक तथा पुरातात्त्विक महत्त्वको क्षेत्रमा वर्गीकरण गरिनेछः
- (१) विभिन्न समुदायले धार्मिक, सांस्कृतिक, वा परम्परागत रूपमा पूजा, अर्चना वा उपासना गर्ने स्थल,
 - (२) विश्व सम्पदा सूचीमा रहेका ऐतिहासिक, धार्मिक, सांस्कृतिक क्षेत्र,
 - (३) विभिन्न ऐतिहासिक दरबार, भवन, किल्ला, गढी, स्तम्भ लगायत ढाँचा, निर्माण वा अन्य स्थल,
 - (४) नेपाल सरकारले पुरातात्त्विक महत्त्वको भनी परिभाषित गरेको वा संरक्षण गर्ने भनी तोकेका क्षेत्र।
- (ज) नेपाल सरकारबाट आवश्यकता अनुसार तोकिएका अन्य क्षेत्रः
- (१) खण्ड (क) देखि (भ) सम्ममा उल्लिखित क्षेत्रभित्र नपर्ने विशिष्ट किसिमको भू-उपयोग क्षेत्र,
 - (२) स्थानीय आवश्यकता अनुसार छुट्याउनु पर्ने अन्य कुनै भू-उपयोग क्षेत्र ।

अनुसूची .२

(दफा ५ को उपदफा (१) सँग सम्बन्धित) भू-उपयोग क्षेत्र वर्गीकरणको
लागि प्रकाशन गरिने सूचनाको ढाँचा

अनुसूची- ३

(दफा १६ को उपदफा (३) सँग सम्बन्धित)

भू-उपयोग क्षेत्र परिवर्तन गर्नको लागि दिने निवेदनको ढाँचा

मिति:

श्री.....ज्यू

श्री ज्वालामूखी भू-उपयोग परिषद् ।

ज्वालामूखी गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, साधभञ्ज्याङ, धादिङ ।

विषय: भू-उपयोग क्षेत्र परिवर्तन गरी पाउँ ।

महोदय,

मेरो/ हाम्रो हकभोगमा ज्वालामूखी गाउँपालिका वडा नं.....
स्थित को..... क्षेत्रफल भएको जग्गा भू-उपयोग ऐन, २०७६
बमोजिम क्षेत्रमा वर्गीकरण भएकोमा देहायको आधार र कारणले कागजात
संलग्न गरी यो निवेदन पेश गरेको छु/ छौं । नेपाको भू-उपयोग के अधि मस्यौदा
मा रहेको कित्ता भू-उपयोग क्षेत्रमा परिवर्तन गर्न

आधार र कारण:

(१)

(२)

(३)

निवेदक:

दस्तखत:

नाम थर:

ठेगाना:

मोबाईल नः

संस्था भए दर्ता प्रमाणपत्र नं.

व्यक्ति भए नागरिकता प्रमाणपत्र नं. जारी जिल्ला र मिति:

संलग्न कागजात

(क) नागरिकताको प्रमाणपत्र / संस्था दर्ता प्रमाणपत्रको छायाप्रति ।

(ख) भू-उपयोग क्षेत्रमा वर्गीकरण भएको व्यहोरा खुल्ने कागजातको छायाँप्रति ।

(ग) जग्गाधनी प्रमाणपुर्जा ।

(घ) नक्सा / देश नक्सा

(ङ) वडा कार्यालयको सिफारिश ।

प्रमाणीकरण मिति: २०७९।०७।२७

आज्ञाले,
सुमन पण्डित
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत